

Julkisuusteorian rakennemuutos:

AJATUKSIA KRIITTIS-REALISTISESTA
JULKISUUSKÄSITYKSESTÄ

Julkisuutta ja sen ilmiöitä koskeva tutkimus on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosina niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Aiemmin pääosin julkisuuden kansallista ilmenemistä koskenut tutkimus on laajentunut uusiin suuntiin. Tärkeäksi teemaksi on noussut julkisuuden ja globalisaation suhde ja erityisesti yhdyntävää Eurooppaa kattavan poliittisen julkisuuden mahdollisuus. (Ks. esim. Archibugi, Held & Köhler 1998; Braman & Sreberny-Mohammadi 1996; Calhoun 2002; Keane 1998.) Vilkasta keskustelua on käyty myös Internetin avaamista

mahdollisuuksista demokraattisen julkisuuden luomisessa niin paikallisella kuin ylikansallisellakin tasolla (ks. esim. Hague & Loader 1999; Toulouse & Luke 1998; O'Donnell 2001; Poster 1995; Sassi 2000; vrt. kuitenkin Sunsteinin jyrkkä kritiikki, 2002). Toisaalta samaan aikaan on alueellista ja kansallista julkisuutta koskeva tutkimus lisääntynyt nopeasti Euroopan ulkopuolisissa maissa ja kulttuureissa, kuten muslimimaissa, Intiassa ja Taiwanissa (ks. esim. Dawahare 2000; Esposito & Burgat 2002; Hoexter 2002; Lin 1997; Naregal 2001; Orsini 2002).

Tutkimuksen yhteisenä ongelmana on julkisuuden käsitteen monitulkinta-

isuus. Tämän artikkelin lähtökohtana on ajatus siitä, että julkisuuden idea poliittisena käsitteenä liittyy erottamattomasti modernin eurooppalaisen kansallisen valtion syntyhistoriaan. Sen myötä julkisuuden periaate on ankkuroitunut porvarillisen-liberaaliseen poliittiseen filosofiaan ja sille rakentuneeseen poliittiseen ja oikeudelliseen järjestykseen.¹ Jos tämä jätetään huomiotta, on vaarana, että julkisuus sekä teoreettisena että analyttisena käsitteenä menettää selitys- ja tulkitavoimaansa.

Artikkelin tarkoituksena on ehdottaa uudenlaista näkökulmaa kansallisen julkisuuden tarkasteluun. Artikkelin aluksi erottelen kaksi pääasiallista tapaa lähestyä julkisuutta ja sen tutkimusta. Nimitän näitä normatiivis-ideaaliseksi ja deskriptiivis-empiristiseksi lähestymistavaksi. Koska kumpikin niistä on yksinään riittämätön kattamaan julkisuuden tutkimuksen kokonaisuutta, ehdotan uudeksi

Viime vuosina renessanssia eläneen julkisuuden tutkimuksen ongelmaksi on noussut käsitteen monitulkintaisuus. Tämän artikkelin lähtökohtana on julkisuuden tarkastelu perustaltaan kansallisena ilmiönä. Julkisuuden tarkastelua ovat tähän asti hallinneet normatiivinen ja deskriptiivinen lähestymistapa. Koska ne ovat riittämättömiä julkisuuden muuttuvan kentän kriittisen erittelyn tarpeisiin, uudeksi lähestymistavaksi ehdotetaan kriittiseen realismiin perustuvaa julkisuuskäsitystä. Tältä pohjalta voidaan erottaa kolme analyttistä julkisuuden tarkastelun tasoa: arkijulkisuuden, mediavälitteisen julkisuuden ja ydinjulkisuuksien tasot. Näillä välineillä pyritään hahmottamaan ihannetilaa eli pluralistista julkisuutta, joka rakentuu autonomisten julkisuusareenojen väliselle vuorovaikutukselle.

lähestymistavaksi kriittiseen realismiin pohjautuvaa julkisuuskäsitystä. Sovellan sitä sitten kansallisen julkisuuden tarkasteluun, jossa erotan kolme tasoa: arkijulkisuuden, mediavälitteisen julkisuuden ja ydinjulkisuuksien tasot.

Kaksi valtasuuntausta: normatiivinen vs. deskriptiivinen

Julkisuuden käsitteen nykyinen kriittinen käyttö yhteiskuntatieteissä perustuu vahvasti Jürgen Habermasin (1989) 1960-luvun alussa esittämään tulkintaan ”porvarillisesta julkisuudesta” (bürgerlich Öffentlichkeit). Porvarillinen julkisuus on hänen mukaansa toiminut länsimaisen liberaalin demokratian ideaalina. Sen institutionaalinen perusta on kuitenkin alkanut murentua jo 1800-luvun lopulla. Julkisuuden tutkimuksella on saksankielisessä maailmassa perinteitä jo 1800-luvulta alkaen, ja tähän jatkumoon Habermasin työ sijoittuu luontevasti. Habermasin määrittelemän Öffentlichkeit-termin käännökseksi on englanninkielisessä maailmassa omaksuttu ”the public sphere”, joka puolestaan on uudiskäsite ja vailla omaa käsitteellistä historiaansa. Tämä on johtanut käsitteelliseen epävarmuuteen – kiistaa on käyty siitä, olisiko Öffentlichkeit paremminkin käännettävä esimerkiksi ”public space”-termillä vai yleisemmällä ”public life”-käsitteellä. (Ks. Burger 1989; Keane 1984; Kleinstüber 2001; Koivisto & Väliverronen 1996; Peters 1993.)

Tutkimuskirjallisuudessa voidaan erottaa kaksi pääasiallista tapaa lähestyä julkisuutta ja sen tutkimusta. Ensimmäistä lähestymistapaa voidaan kutsua normatiivis-ideaaliseksi.² Sen lähtökohtana on ajatus siitä, millainen olisi ihanteellinen julkisuuden tila. Julkisuuden pitäisi olla esimerkiksi kaikille avoin, sen pitäisi perustua rationaaliseen keskusteluun, sen pitäisi päätyä konsensukseen. Näin muodostettua mittapuuta käytetään apuna arvioitaessa toteutunutta tai ”reaalista” julkisuuden tilaa, ja siitä esitetään normatiivisia arvostelmia ja johtopäätöksiä. Prototyyppi tällaisesta lähestymistavasta on edellä mainittu Jürgen Habermasin esitys porvarillisesta julkisuudesta ja sen rakennemuutoksesta (Habermas 1989). Uudempia versioita tästä ovat esimerkiksi jotkut verkkodemokratiaan pohjautuvat ajatukset, joiden mukaan Internet tarjoaa avoimen julkisuuden ideaalin. Tämän mukaisesti avoimuus ja tasavertaisuus olisivat jollain tavalla Internetin olemukseen kuuluvia alkuperäisiä ominaisuuksia, joita vastaan Internetin nykyistä toteutumisen tapaa pitäisi arvioida (ks. esimerkiksi Dahlberg 2001; Poster 1995).

Toista lähestymistapaa voidaan kutsua deskriptiivis-empiristiseksi. Sen lähtökohtana on pyrkimys lähestyä julkisuutta ikään kuin sellaisena, kuin se meille

esiintyy, ilman normatiivisia esioletuksia sen "aidosta" olemuksesta tai ihanteellisesta muodosta. Tällöin julkisuus ymmärretään jonkinlaisena tasona tai yksiulotteisena tilana, joka on kaikille yhtä aikaa samalla tavoin näkyvää ja koettavaa. Julkisuuden toimijoita ovat erilaiset instituutiot – joukkoviestimet, poliittiset puolueet, yritykset – ja julkisuuden esityksiä ovat uutiset, poliitikkojen ja julkisuuden henkilöiden puheet ja toimet, juorut ja mainokset, viihde siinä kuin taidekin. Tutkimus kohdistuu esimerkiksi julkisuuden toimintatapoihin: millainen julkisuus on rakenteeltaan, miten julkisuuteen päästään tai miten sitä voidaan synnyttää, miten julkisuus toimii, ketkä ovat julkisuuden toimijoita jne. Oletuksena voi olla esimerkiksi se, että julkisuutta ja sen ilmiöitä tarkastellaan strategisena pelinä, jossa eri intressiryhmät pyrkivät julkisuuden keinoja käyttäen hyötymään muiden kustannuksella. Hyöty voi ilmetä äänestäjämäärien kasvuna, uusien asiakasryhmien tavoittamisena, vaikuttajaryhmien suosiona. (Esim. Uimonen 1992; kritiikistä ks. esim. Karvonen 1999.)

On luonnollista, että erot lähestymistavoissa tuottavat myös erilaisia tutkimuksellisia strategioita. Esimerkiksi Habermasin edustamaa normatiivis-ideaalista lähestymistapaa on sovellettu demokratiateoreettisessa keskustelussa ns. deliberaatiivisen demokratian kehittelyissä (ks. esim. Elster 1998; Macedo 1999) sekä moraalifilosofiassa pohdittaessa monikulttuurista yhteisöllisyyttä (ks. esim. Gutman 1994). Deskriptiivinen lähestymistapa puolestaan esiintyy yhtäältä poliittisen viestinnän tutkimuksessa (propagandatutkimus, poliittisen retoriikan tutkimus), toisaalta markkinaviestinnän tutkimuksessa (mainonnan vaikutukset, imago- ja mainetutkimus).

Uusi tilanne ja välittävien lähestymistapojen tarve

Viime vuosien aikana on kehittynyt uusi tilanne, jossa korostuu tarve normatiivista ja deskriptiivistä lähestymistapaa välittävälle näkökulmalle. Median rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa on korostunut monin tavoin. Esillä ovat olleet muun muassa median ja politiikan sekä poliitikkojen suhteet, median suhde oikeuslaitokseen, mediajulkisuuden kaupallistuminen sekä median vaikutukset nuorison ongelmakäyttäytymiseen. Sitä mukaa kun elämäntapamme muodostuu yhä enemmän median välittämäksi, tarvitaan välineitä, joilla tilannetta kyetään kriittisesti arvioimaan. Medioituvan kulttuurin julkisuuden ilmiöiden kriittinenkin kuvaus pysyy usein pelkän kuvailun tasolla. Vastaavasti julkisuutta koskeva teoreettinen kehittäminen on jäänyt liian yleiseksi, vaille yhteyksiä reaali maailmaan, ja siksi myös heikoksi selitys- ja tulkintavoimaltaan.

Monissa tutkimuksissa on esimerkiksi todettu, että joukkoviestimien linja – joka ilmenee pääkirjoituksissa ja johtavissa artikkeleissa – voi olla jyrkästikin ristiriidassa kansalaisten mielipidetutkimuksissa ilmenevän enemmistömielipiteen kanssa, kuten Suomen EU:n jäsenyyttä koskevan kansanäänestyksen alla (ks. Kivikuru 1996). Selitystä vaille jää, missä määrin joukkoviestimet vaikuttivat lopulta siihen, että itse EU-kansanäänestyksessä vuonna 1994 kansalaisten enemmistö kuitenkin äänesti jäsenyyden puolesta. Toisenlaisen esimerkin tarjoaa henkilökeskeisyyden kasvu politiikassa. Tutkimusten pohjalta oletetaan, että kansalaisten äänestyspäätöksiin vaikuttaa entistä enemmän ehdokkaiden "mediaimago" ja vähemmän heidän puoluekantansa tai poliittiset näkemyksensä. Onko näin – ja jos, niin miksi? Mitä tästä seuraa – Eduskunnan toimintakyvylle, politiikan sisällöille, demokratialle ylipäätään?

Kun julkisuutta koskeva tutkimus pysähtyy kuvailuun, jäävät myös tulosten tulkinta ja johtopäätökset pinnallisiksi. Yhtäältä palataan helposti moralistiseen

tai kulttuuripessimistiseen kritiikkiin eliittejä kohtaan tai julkisuuden kaupallistumisesta vastaan. Toisaalta kriittisestä arvioinnista irrallisina tulokset saattavat rohkaista tutkijoita ryhtymään konsulteiksi, menemään mukaan ”pelin politiikkaan” ja ansaitsemaan kannuksia kohentamalla imagoja. Tutkijan kriittinen etäisyys vaihtuu osanottajan rooliin.

Normatiivisen ja empiirisen välinen ongelma on vaivannut myös Habermasia läpi hänen tuotantonsa. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society* -kirja (alk. 1962) päättyy kulttuuripessimistiseen ja moralisoivaan arvioon Länsi-Saksan poliittisen julkisuuden tilasta 1950-luvun lopulla eikä avaa juurikaan tietä silloisen saati nykyisen julkisuuden ”uuden tilanteen” realistiselle arvioinnille. Kuten tunnettua, myöhemmässä tuotannossaan Habermas on irtautunut historiallis-sosiologisesta selitystavasta ja siirtynyt yleisen yhteiskuntateorian tasolle, josta käsin on tehnyt vain ohuita, esimerkin omaisia ekskursioita reaalijulkisuuden tasolle. Habermasin vakavin yritys tematisoida normatiivisen ja empiirisen väistä ongelmaa esiintyy teoksessa *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Morality* (alk. 1992), jossa hän osoittaa olevansa tästä ristiriidasta ja sen seurauksista hyvin tietoinen (Habermas 1997).

Kolmenlaisia yrityksiä välittäviksi lähestymistavoiksi

Normatiivisen ja deskriptiivisen lähestymistavan välistä ”tyhjää vyöhykettä” on pyritty ylittämään ainakin kolmesta suunnasta.

Ensimmäistä suuntaa edustaa Habermas (1997) itse myöhemmässä tuotannossaan, erityisesti jo mainitussa *Between Facts and Norms* -teoksessa. Siinä hänen ehdotuksensa proseduralismista sisältää luopumisen universalistisesta julkisuuden vaatimuksesta. Julkisuutta ei siis enää ymmärretä yhtenä kaikenkattavana ja ”aitona” ideaalina. Sen sijaan Habermas hyväksyy nyt ajatuksen useista julkisuuksista tai julkisuuspiireistä, joiden välisiä suhteita sääntelevät menettelytapoja koskevat säännöt. Niiden tehtävänä on turvata sekä kunkin julkisuuspiirin sisäinen tasavertaisuus että julkisuuspiirien välisten suhteiden tasapaino – niin että mikään yksittäinen julkisuuspiiri ei voi nousta yksinään dominoivaan asemaan.

Habermasin lähtökohtana on yritys ulottaa kriittiselle julkiselle keskustelulle perustuva (normatiivinen) sääntely osaksi kaikkea julkisen vallan käyttöä. Olenaista on, että sääntelyn normatiivista sisältöä ei anneta etukäteen – kuten porvarillisen julkisuuden ideassa – vaan tehtävänä on turvata proseduraalisten sääntöjen avulla tilanne, jossa sisällöistä voidaan päättää demokraattisen prosessin tuloksena kunkin julkisuuspiirin sisällä. Habermas pitää erityisen tärkeänä, että kriittinen julkisuus ulotetaan koskemaan demokraattisen prosessin – tahdonmuodostus, päätöksenteko, toimeenpano – kaikkia osia, myös toimeenpanovalan käyttöä.

Vaikka Habermas tunnistaa ongelman ideaalisen ja reaalisen välillä ja kykenee sen *Between Facts and Norms* -teoksessa yleisellä tasolla artikuloimaan, jää hänen yrityksensä edelleen abstraktiksi ja siksi myös voimattomaksi. Ratkaisu tähän ongelmaan saattaisi olla olemassa olevien julkisuuden rakenteiden ja käytäntöjen tutkiminen sen kannalta, millä ehdoilla niitä voitaisiin muuttaa proseduraaliseen suuntaan.

Toista suuntaa edustaa julkisuuden rakenteiden demokraattinen sääntely, jolla on juurensa viestinnän kriittisessä poliittisessa taloustieteessä. Tälle suuntaukselle on ominaista yritys pelastaa Habermasin alkuperäinen normatiivinen ideaali. Lähtökohtana on käsitys siitä, että keskeiset julkisuuden instituutiot, en-

nen muuta joukkoviestimet, on nyt alistettu joukkoviestimien omistajien, poliitisten eliittien ja muiden vaikutusvaltaisten ryhmien intresseille. Siten juuri ne instituutiot, joiden pitäisi liberaalin demokratian itseymmärryksen mukaisesti tuottaa kriittisen ja avoimen julkisen keskustelun kautta puolueeton, yksityisintressit ylittävä yleinen mielipide, ovat läpikotaisin yksityisten kaupallisten ja poliitisten intressien saastuttamia.

Tästä näkökulmasta parhaiten Habermasin alkuperäisiä ideaaleja palvelevat sellaiset julkisuuden instituutiot, jotka joko ovat luonteensa puolesta yksityisten intressien ulkopuolella (kuten julkisen palvelun yleisradioyhtiöt) tai joiden toimintalogiikka voidaan julkisen vallan toimin irrottaa yksityisistä intresseistä (kuten ei-kaupalliset mielipide- ja kulttuurijulkaisut ja muut julkisuuden kanavat). Siten tehtäväksi asettuu sekä julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden tukeminen ja kehittäminen että uhanalaisten pienlehtien ja ei-kaupallisten kanavien (kuten paikallisten radio- ja televisioasemien) julkinen rahoitus. (Ks. esim. Curran 2000.)

Tämän lähestymistavan ongelmana on se, että julkisen palvelun yleisradioyhtiöt ja niiden toimintaa sääntelevä lainsäädäntö on monissa maissa perustettu toteuttamaan konservatiivisia kulttuurisia ja poliittisia päämääriä ja vastustamaan yhteiskunnallisia muutosliikkeitä. Sama koskee tietenkin monia pienlehtiä ja ei-kaupallisia kanavia. Vaikeutena on, että mielipidepluralismin puolustamisen ja kaupallisen yhdenmukaistumisen vastustamisen nimissä tämän lähestymistavan kannattajat saattavat löytää itsensä puolustamasta instituutioita, jotka on perustettu vastakkaisessa tarkoituksessa eli ehkäisemään pluralismia. (Ks. Garnham 1990; Keane 1998.)

Kolmas lähestymistapa tähtää median sisäisen toimintalogiikan uudistamiseen kehittämällä ns. kansalaisjournalismia (public journalism, civic journalism). Sen kannattajat eivät ole omaksuneet Habermasin ja poliittisen taloustieteen edustajien pessimismia suhteessa kansalaisyhteiskunnan instituutioiden demokraattisiin mahdollisuuksiin. Sen sijaan he tähtäävät joukkoviestimien käytäntöjen muuttamiseen sisältäpäin muuttamalla viestimien ja kansalaisten välisiä suhteita ja luomalla sitä kautta kansalaislähtöistä kriittistä julkisuutta. Siten kansalaisjournalismin ”tehtävänä” on journalistien ammatillisen etiikan uudelleenankurointi. Herkistämällä joukkoviestinnän ammattilaiset kansalaisten tarpeille ja toiveille voidaan julkisuusinstituutioiden nykyisiä toimintatapoja demokratisoida. (Ks. Glasser 1999; Heikkilä 2001.)

Julkisuutta koskevan teorisoinnin vaativasta näkökulmasta kansalaisjournalismin ongelmana on jääminen kaksinkertaisten ehtojen vangiksi. Ensiksi voidaan kysyä, miksi yksityisen journalistin pitäisi omaksua uusia toimintatapoja ja uusia eettisiä standardeja, kun entisetkin näyttävät toimivan. Toiseksi: kun joukkoviestintä on valtaosaltaan taloudelliseen voittoon tähtäävää toimintaa, miksi viestimien omistajat tukisivat perinteistä poikkeavaa kansalaisjournalismia? Ainoa syy voisi olla, että kansalaisjournalismi on kannattavampaa – mutta jos niin olisi, kustantajat olisivat todennäköisesti huomanneet sen jo ennen yliopistotutkijoita.

Normatiivista ja deskriptiivistä välittävä lähestymistapa: kohti realistista julkisuuskäsitystä

Jotta vältettäisiin edellä kuvatut normatiivisen ja deskriptiivisen lähestymistavan ongelmat, on tarkastelun pohjaututtava sellaiseen julkisuuskäsitykseen, joka yltäältä ankkuroi normatiivisen perustansa tähän päivään – 2000-luvun alun yhteiskuntaan – ja toisaalta tunnustaa julkisuuden luonteen erilaisten yhteiskunnallisten intressien kamppailujen kohteena ja areenana. Tutkijan tehtävänä on sekä

tunnistaa keskenään kamppailevat intressit niiden monenlaisten ilmenemismuotojen ja "naamioiden" takaa että selkiyttää omia normatiivisia sitoumuksiaan ja niiden intressisidonnaisuuksia. Kutsun tällaista lähestymistapaa alustavasti kriittiseen realismiin pohjaavaksi julkisuuskäsitykseksi (ks. Sayer 2000). Sen taustalla voidaan nähdä muun muassa kritiikki Habermasin julkisuuskäsitteen universalistista vaatimusta kohtaan.

Yksi Habermasin alkuperäisen porvarillista julkisuutta koskevan teorian pääongelmista on vaatimus universaalisuudesta. Teoria edellyttää julkisuuden osanottajilta eräänlaista esisopimusta, jonka mukaan osanottajat luopuvat yksityisistä (partikulaarisista) intresseistään yhteisen hyvän konsensuaalisen tavoittelun vuoksi. Habermasin historiallisen päättelyn mukaan tämä esisopimus säilytti pätevyytensä ja porvarillisen julkisuuden ideaalinen luonne toteutui, niin kauan kuin porvarillinen keskiluokka säilytti yhteiskunnallisen asemansa ja sisäisen yhtenäisyytensä, joka perustui yhteisille intresseille. Ongelmia nousi, kun modernisaation myötä julkisuuteen alkoi kohdistua vaatimuksia porvarillisen keskiluokan ulkopuolelta – yhtäältä kapitalistisen, monopolistisia tavoitteita edustavan suurporvariston taholta ja toisaalta nousevan työväenluokan puolelta. Normatiiviset esisopimukset menettivät pätevyytensä ja normatiivis-ideaalisen julkisuuden perusta romahti. (Habermas 1989.)

Jätän tässä käsittelyn ulkopuolelle Habermasin paljon kritisoidun historian tulokinnan (ks. esim. Calhoun 1992; Melton 2001; myös Nieminen 1997; Nieminen 2000) ja keskityn sen sijaan analyttisesti lupaavaan normatiivisen esisopimuksen käsitteeseen. Sitä soveltamalla voidaan alustavasti muotoilla teesi: *Normatiivista julkisuuskäsitettä voidaan soveltaa pätevästi, kun sen kohteena on yhteiset intressit jakava, ei-hierarkkinen sosiaalinen ryhmä eli normiyhteisö*. Esimerkkeinä tällaisesta yhteisöstä voivat toimia vapaaehtoisjärjestöt, asukasyhdistykset, perheyhteisöt, mutta myös ylimpiä päättäjiä – huippupoliitikkoja, ylimpiä virkamiehiä, teollisuuden ja rahoituslaitosten johtajia – yhdistävät klubit ja verkostot. Näitä julkisuuspiirejä, jotka perustuvat jäseniään yhdistäville enemmän tai vähemmän muodollisesti tunnustetuille esisopimuksille, kutsun jatkossa ydinjulkisuuksiksi.

Toinen teesi johtuu ensimmäisestä: *Normatiivista julkisuuskäsitystä ei voida soveltaa normiyhteisöjen välisiin suhteisiin*. Tämä sisältää muun muassa sen, että kansallisen julkisuuden käsite on perusteltava muulla tavoin kuin normatiivis-ideaaliselta pohjalta, koska "kansaa" ja "kansallinen" käsitteinä viittaavat väistämättä suureen joukkoon erilaisia normatiivisia yhteisöjä, joita jakavat erilaiset intressit. Koska intressiyhteisöt ovat myös erilaisissa asemissa suhteessa intressiensä toteuttamisen kannalta strategisiin resursseihin – koulutuksen, varallisuuden, sukupuolen, asuinpaikan, kulttuuritaustan tai muiden tekijöiden perusteella – ovat ne myös hierarkkisissa suhteissa keskenään.

Normatiivinen esisopimus luo luonnollisesti ehtoja sille, ketkä voivat kuulua julkisuuden piiriin ja ketkä suljetaan sen ulkopuolelle. Vain ne, jotka hyväksyvät esisopimuksen ja joilla on sen toteuttamisen edellyttämä kompetenssi (koulutus, varallisuus, sukupuoli, kulttuuritausta jne.), hyväksytään normiyhteisön jäseniksi yhtäläisin oikeuksin; muut suljetaan ulkopuolelle. Koska esisopimus perustuu tasavertaisuudelle ja kieltää hierarkian, ei jäsenyys voi olla ehdollinen tai osittainen.

Esisopimuksen ytimessä on vaatimus, että julkisuuspiiriin jäsenet luopuvat yksityisistä intresseistään yhteisen hyvän puolesta. Niinpä esisopimus suuntautuu konsensuksen tavoitteluun. Tästä johtuu seuraava ongelma: *Jos kaikki sellaiset aiheet, jotka saattaisivat haitata konsensuksen tavoittelua, on suljettava keskustelusta potentiaalisesti esisopimusta loukkaavina, eikö esisopimus jo lähtökohtaisesti toimi avointa ja kriittistä keskustelua ehkäisevästi?*

Edellä kuvattu ongelma on osa esisopimuksen olemusta. Sitä voidaan kuvata myös fundamentalismin vaaraksi. Ainoaa keino testata esisopimuksen luonnetta tältä kannalta ja välttää fundamentalismia tuntuu olevan se, että turvataan julkisuuspiirien suuri määrä ja niiden avoin keskinäinen vuorovaikutus – niin että kukin julkisuuspiiri joutuu julkisesti perustelemaan omat normatiiviset esisopimuksensa ja hakemaan niille muiden julkisuuspiirien hyväksynnän. Tässä yhteydessä Habermasin ajatus proseduralismista voi osoittautua hyödylliseksi, jos se ymmärretään pyrkimykseksi luoda ydinjulkisuuksien välisiä suhteita sääntelevä sääntöjärjestelmä. (Ks. Habermas 1997; vrt. kuitenkin Calhoun 2002.)

Kansallisen julkisuuden kolme tasoa

Olen edellä hahmottanut alustavasti ydinjulkisuuden käsitettä normiyhteisön näkökulmasta. Näen ydinjulkisuuden yhtenä kansallisen julkisuuden tasona; muita ovat arkijulkisuuden ja mediavälitteisen julkisuuden tasot. Ydinjulkisuuden – tai pikemminkin: ydinjulkisuuksien, koska niitä on aina lukematon määrä – merkitys on siinä, että niiden puitteissa osanottajat eivät vain muodosta mielipiteitä, vaan myös koordinoivat yhteistä toimintaa. Siten ydinjulkisuuksien piirissä tehdään päätöksiä, jotka usein vaikuttavat muidenkin kuin vain julkisuuspiirin jäsenten elämään. Mediajulkisuuden merkitys perustuu puolestaan siihen, että se toimii ydinjulkisuuksien tuottamien sitoumusten ”julkistajana” laajoille yleisöille. Arkijulkisuuden tasolla kansalaiset merkityksellistävät mediajulkisuuden esitykset jokapäiväisessä toimintakehyksessään ja antavat niille tilannekohtaisen tulkinnan. Tarkastelen seuraavassa kutakin julkisuuden tasoa ja sen toimintatapaa hiukan tarkemmin.

1) Arkijulkisuutta on vaikeaa havainnoida ja saattaa tarkemman erittelyn kohteeksi, koska se on osa omaa jokapäiväistä elämäämme ja jatkuvassa muutoksessa: me tuotamme sitä itsellemme kaiken aikaa. Arkijulkisuus viittaa tässä kaikkiin sellaisiin asioihin ja tilanteisiin, jotka yhdistävät ihmisiä heidän fyysisessä ympäristössään ja jotka he kokemuksellisesti jakavat tavalla tai toisella, vaikka saattavatkin tunnistaa ja tulkita ne eri tavoin – jopa täysin vastakkaisesti.

Arkijulkisuuden tapahtumapaikkoja ovat esimerkiksi satunnaiset tapaamiset ja keskustelut kaupassa tai metrossa, kahvikeskustelut naapurien tai sukulaisten kanssa; samoin kaikki sellaiset järjestetyt tapahtumat kuin konsertit, kokoukset, häät ja hautajaiset. Sen aiheita ovat yhteisesti jaetut tapahtumat tai kokemukset – esimerkiksi lapset yleensä tai joku tietty kiukutteleva lapsi; kodittomat yleensä tai humalainen koditon raitiovaunussa; presidentin puku, verotuksen taso, Palestiinan tilanne, maapallon tulevaisuus, Mikael Forssellin polvi. Media – sanoma- ja aikakauslehdet, televisio, radio, mainokset, Internet – tarjoilee päivittäin loputtoman määrän aiheita arkijulkisuudelle.

Arkijulkisuuden merkitys on siinä, että siihen osallistumalla me tuotamme päivittäin itse itsellemme osallisuuden maailmassa ja sosiaalisessa ympäristössämme ja samalla vahvistamme omaa identiteettiämme: näistä asioista olen kiinnostunut ja ne ovat minulle tärkeitä; muut ovat minulle vähemmän tärkeitä ja jätän ne huomiotta. Arkijulkisuus on luonteeltaan spontaania ja etukäteen suunnittelematonta. Suuri osa siitä tapahtuu kuitenkin ennalta ehdollistetuissa, ritualisoituissa ja institutionalisoituissa ympäristöissä – kuten juuri sukulaisten tai tuttavien kesken kahvin ääressä tai ravintolassa illalla oluen ääressä; häissä, hautajaisissa, syntymäpäivillä; työpaikoilla, vapaa-ajan harrasteissa, oppilaitoksissa. Arkijulkisuus on suurimmaksi osaksi vain sosiaalista osallistumista sen itsensä vuok-

si, tähtäämättä muihin päämääriin. Keskustelussa saattaa kuitenkin nousta esille aiheita tai tavoitteita, jotka johtavat jatkotoimintaan ja osanottajien tulevan toiminnan yhteiseen koordinointiin. Yhteisten tavoitteiden omaksuminen merkitsee osanottajia yhdistävän normiyhteisön muodostumista ja sen jäseniä yhdistävän ydinjulkisuuden syntymistä. (Ks. esim. Scannell 1996.)

Arkijulkisuutta voidaan eritellä tarkemmin niiden motiivien pohjalta, jotka meitä siihen osallistuessamme ohjaavat. Yleisesti voidaan erottaa neljänlaisia motiiveja: instrumentaalinen, joka liittyy käytännöllisen, toimintaa varten tarvitsemme tiedon tarpeeseen; strateginen tai orientoiva, joka viittaa toimintavaihtoehtojen punninnassa ja päätösharkinnassa tarvittavan tiedon tarpeeseen; kommunikatiivinen, jonka funktiona on sosiaalisen yhdessäolon tuottaminen ja yhteisöllisyyden kokeminen; ja ekspressiivinen, joka liittyy itseilmaisun tarpeeseen. Mahdollisuudet ja olosuhteet näiden motiivien tyydyttämiseen ovat luonnollisesti historiallisesti ehdollistettuja – agrarisessa talonpoikaisyhteisössä arkijulkisuuden eri komponentit saattoivat toteutua varsin erilaisten ehtojen pohjalta kuin myöhäismodernissa kaupunkikulttuurissa.

2) Mediavälitteinen julkisuus käsittää kaikki ne instituutiot ja institutionaaliset käytännöt, jotka tuottavat julkisia – ts. kenen tahansa avoimesti havainnoitavissa olevia – esityksiä. Mediavälitteinen julkisuus toimii välittäjänä esityksen kohteiden ja esityksen vastaanottajien tai yleisöjen välillä. Päivittäisen arkijulkisuuden kannalta tärkeimpiä mediajulkisuuden ”ensimmäisen asteen” instituutioita ovat epäilemättä joukkoviestimet – tyypillisimmillään sanoma- ja iltapäivälehdet sekä televisio-ohjelmat – joiden tuottamat esitykset vastaavat monipuolisesti arkijulkisuudessa esiintyviin motiiveihin. Joukkoviestimien tuottama päivittäisjulkisuus pohjautuu kuitenkin sellaisten ”toisen asteen” julkisuusinstituutioiden kuten koululaitos, kirkko ja yhdistyslaitos luomalle perustalle. Ne rakentavat sitä perustavaa merkitysvarantoa, josta joukkoviestimien esitykset ammentavat ja johon ne jatkuvasti joutuvat viittaamaan.

Ehkä tärkein merkityksiä koostava kehys mediavälitteisessä julkisuudessa liittyy kansallisen käsitteeseen (ks. esim. Tapper 2000; Heikkilä 2001). Periaatteessa kaikki mediajulkisuuden keskeisimmät instituutiot rakentuvat kansalliselle perustalle – kansallinen lehdistö, kansallinen radio ja televisio. Vielä tätä vankemmin kansallista ideologiaa edustavat toisen asteen julkisuusinstituutiot – kansallinen koululaitos, kirkko, kansallinen puolustuslaitos, kansallistaide jne. Tällä on kahtalainen perusta. Yhtäältä ne vetoavat kansalliseen luonteeseensa puhtaasti edustuksellisenä ominaisuutena – ne tuottavat esityksiä asioista ja aiheista, jotka koskevat kaikkia tietyn maan kansalaisia ja siten ikään kuin ”edustavat” kaikkia heitä ja heidän erilaisia intressejään. Näin määriteltynä ”kansallinen” on lähinnä väestöllinen kategoria.

Toisaalta tähän edustamiseen liittyy myös asioiden priorisointi: koska julkisuuteen eivät mahdu kaikki asiat ja aiheet, on julkisuusinstituutioiden tehtävä valintaa, ja vain tärkeimmät ja kaikkien kansalaisten kannalta olennaisimmat aiheet voidaan tuoda julkisuuteen. Tällöin väestölliseen määritelmään liittyy normatiivinen elementti, ja kansakunnalle annetaan (kuviteltuja) normiyhteisön piirteitä. Priorisointi koskee tällöin välttämättä myös intressejä: jotkut intressit asetetaan kansallisesti tärkeämmiksi kuin toiset. Optimaalisesti ajateltuna paras tilanne olisi silloin, kun kansallisesta statuksesta kävisi kamppailua kaksi tai useampia, toisistaan poikkeaville priorisoinneille perustuvaa instituutiota, jolloin ne joutuisivat julkisesti puolustamaan priorisointiensa perustaa. Käytännössä näin ei tapahdu, vaan instituutioiden kesken vallitsee omalaatuinen sopimus, jonka mukaan poikkeavista normiperustoistaan huolimatta ne eivät arvotele toistensa priorisointe-

ja. Esimerkkinä voidaan tarkastella vaikkapa Yleisradion ja *Helsingin Sanomien* nykyistä lähes symbioottista suhdetta. Lähempänä kamppailutilannetta ja pluralistista mediajulkisuutta oltiin ehkä 1960- ja 1970-lukujen vaiheessa, ns. Reporadion kaudella.

Mediavälitteisen julkisuuden kasvu liittyy läheisesti kansallisvaltioiden syntyyn Euroopassa. Useimmissa Euroopan maissa mediavälitteisen julkisuuden keskeiset instituutiot perustettiin kansallisen rakennustyön prosessissa ja osana yhteiskunnan kansallista mobilisaatiota niin politiikan, talouden, kulttuurin kuin ideologiankin alueella. Jos ihmisten arkijulkisuutta hallitsivat aiemmin paikalliset ja alueelliset identiteetit, mediavälitteisen julkisuuden instituutioiden synty muutti tilanteen Suomessa 1800-luvun loppupuolella varsin lyhyessä ajassa. Jo 1900-luvun alkuvuosina voidaan puhua uudesta suomalaisesta kansalaisidentiteetistä, joka korvasi tai täydensi paikallista ja alueellista identiteettiä. (Ks. Alapuro 1988.)

Mediavälitteinen julkisuus koostuu useista *areenoista*, joita erottavat sekä niiden aihepiirit että niiden muodostumisen erilaiset tarinat.⁴ Tällaisia areenoja muodostavat esimerkiksi talous, politiikka, katastrofit ja onnettomuudet, viihde ja urheilu, taidekulttuuri ja mainonta. Areenoilla on vähintään puoliautonominen asema suhteessa toisiinsa, mikä ilmenee esimerkiksi siten, että taloutta koskeva julkinen keskustelu poikkeaa diskursiivisilta säännöiltään taidekulttuuria käsittelevästä keskustelusta, politiikkaa koskeva keskustelu noudattaa "vakavaa" argumentaatiota verrattuna viihteen areenan perustana olevaan keveyteen jne. Samaan aikaan areenoiden välillä on kuitenkin jatkuvaa vuorovaikutusta ja ne vaikuttavat toinen toisiinsa. Siten esimerkiksi poliittisessa diskurssissa saatetaan omaksua televisiovihteelle ominaisia piirteitä, ja taloutta koskevaan keskusteluun sovitetaan pr-työn ja mainonnan keinoja.

Areenojen välillä vallitsevat hierarkkiset suhteet. Päälimmäisenä on *poliittinen arena*, jolla käsitellään mielipiteen- ja tahdonmuodostuksen sekä päätöksenteon ja päätösten toimeenpanon prosesseja. Tehtävät päätökset muotoillaan ensiksi eliittien ydinjulkisuuksissa ja saatetaan sitten keskusteltavaksi poliittisella julkisuusarenalla, jossa ne legitimoidaan asiantuntijapuheenvuoroin ja auktoritatiivisin lausunnoin sekä pr-kampanjoin ja mielipidetiedusteluihin. Jo kohta klassisena esimerkkinä voidaan pitää EU-kansanäänestystä ja sitä edeltänyttä julkisuuskampanjaa (ks. Kivikuru 1996; Heikkilä 2001). Samantyyppisiä kohteita kriittiselle tutkimukselle tarjoaisivat esimerkiksi keskustelu viidennen ydinvoimalan rakennusluvasta Suomessa ennen Eduskunnan myönteistä päätöstä keväällä 2002 sekä pitkään jatkunut keskustelu Suomen NATO-jäsenyydestä. Poliittisen areenan keskeinen asema liittyy siihen, että sen puitteissa neuvotellaan päätöksistä, jotka koskevat yhteiskunnan kaikkia jäseniä – joiden ytimessä on yhteiskunnallisten voimavarojen jakaminen ja sitä koskevat periaatteet.

Talouden arena näyttäytyy poliittista teknisempänä, koska se koskee näennäisesti ei-poliittisia asioita. Markkinaperustainen voimavarojen jako on liberaalin demokratian periaatteiden mukaan suljettu politiikan alueen ulkopuolelle. Se kuuluu yksityisen päätöksenteon piiriin, eli poliittisin päätöksin ei pitäisi puuttua markkinoiden toimintaan. Siksi talouden julkisuus ei periaatteessa voi koskea talousasioihin liittyvää tahdonmuodostusta, päätöksentekoa eikä toimeenpanoa – kaikki tämä kuuluu liikesalaisuuden eli yksityisen toiminnan piiriin ja tapahtuu omistajien vastuulla. Talouden näennäinen ei-poliittisuus kätkee taakseen kuitenkin kaksi seikkaa, jotka molemmat kytkevät sen politiikan areenaan. Taloudellisessa toiminnassa luodaan ne yleiset yhteiskunnalliset voimavarat, joiden jakamisesta politiikassa on kysymys. Jos taloutta hoidetaan huonosti tai jos talouden ulkoiset ehdot muuttuvat, muodostaa se uhkan koko yhteiskunnalle. Siksi

taloudellinen toiminta on aina myös poliittisen julkisuuden asia. Toisaalta markkinoiden toiminta perustuu kauttaaltaan poliittisen prosessin tuloksena syntyneeseen lainsäädäntöön. Julkisuuden taloutta käsittelevällä areenalla joudutaan keskustelemaan jatkuvasti niistä yleisistä periaatteista, joille markkinatalous rakentuu. Näin on varsinkin tilanteessa, jossa talouden areenan perinteinen kansallinen viitekehys on murtunut.

Taiteen ja muun kulttuurielämän areenat käsittelevät julkisia esteettisiä arvostelmia ja "sivistyneen" elämäntavan kriteerejä. Ne asettavat osanottajilleen koulutusta ja asiantuntemusta edellyttäviä vaatimuksia ja kategorisoivat yleisöjään heidän kulttuurisen erottelukykynsä ja makutottumustensa mukaan. *Viihteen ja populaarikulttuurin areenat* määrittelevät puolestaan harmittomia – tai harmittomina esiintyviä ja sellaisiksi yleensä ymmärrettyjä – julkisen keskustelun aiheita. Ne kehystävät "puhtaan ajanvietteen" aluetta, joka mahdollistaa toiminnan ilman pelkoa alemmuudentunteesta, loukkauksista, nöyryytyksestä. Siten ne esiintyvät "vapauttajina", vailla korkeakulttuurisen julkisuuden vaatimuksia ja kategorisointeja.

Areenojen välillä vallitsevia hierarkkisia suhteita voidaan käyttää myös hyväksi. Niiden keskinäiset yhteydet palvelevat hierarkiassa ylempänä olevien areenojen toimijoita esimerkiksi, kun julkisuudessa kerrotaan, miten Suomen pääministeri vierailee Savonlinnan oopperajuhlilla ja seurustelee siellä suuryhtiöiden pääjohtajien kanssa tai Nokian pääjohtaja esittää laajasti julkistetussa puheessaan vaatimuksen Suomen verotuksen tason alentamisesta tai entiset olympiavoittajat ja nykyiset kansanedustajat esiintyvät television viihdeohjelmissa. Tällä tavoin eri areenoita "nivotaan yhteen" ja näennäisesti ei-poliittisia areenoita politisoidaan.

Mediavälitteisen julkisuuden areenat toteuttavat monenlaisia funktioita. Mediajulkisuus kokonaisuutena toimii alueena, jossa tapahtuu muun muassa yksityisten intressien välistä kamppailua ja neuvottelua (politiikka, mainonta, pr-työ), yhteiskunnallista koordinaatiota ja voimavarojen kohdentamista (politiikka, talous, uutisvälitys), tahdonmuodostusta ja yleisen mielipiteen ilmaisua (poliittinen keskustelu, mielipidetiedustelut), sosiaalisen integraation edistämistä (kasvattava ja valistuksellinen julkisuus, kampanjat), päätöksentekijöiden arvostelua ja painostamista (mielipidekirjoittelu ja -ohjelmat, etujärjestöjen ja kansalaisliikkeiden julkinen toiminta), yhteisöllisyyden ja solidaarisuuden edistämistä (elämäntavallisten liikkeiden ja järjestöjen julkinen toiminta), vapaa-ajan viihteen ja rentoutumisen tarjontaa (viihde, human interest -sisällöt), taiteellista luomistyötä ja yksilöllistä ilmaisua (taide eri muodoissaan), teknisen ja hallinnollisen informaation tarjoamista (viralliset ilmoitukset, julkiset tiedotukset).

Luettelo ei pyri olemaan kattava eivätkä sen eri kohdat ole välttämättä toisistaan poissulkevia. Sen pohjalta voidaan kuitenkin alustavasti tiivistää neljä mediavälitteisen julkisuuden pääfunktioita, joihin edellä on jo viitattu arkijulkisuuden kohdalla. *Informatiivinen funktio* tähtää käytännöllisen, toiminnan kannalta välttämättömän informaation välittämiseen. Esimerkkinä tästä ovat erilaiset viralliset ilmoitukset ja julkiset tiedotukset, viranomaisten neuvontatoiminta, tuoteselosteet ja käsikirjat. *Orientoiva funktio* pyrkii vastaamaan toiminnan tavoitteita ja keinoja koskeviin kysymyksiin. Esimerkkejä tästä ovat kouluopetus, sanomalehtien pääkirjoitukset ja kolumnit, mainonta sekä kansalaisjärjestöjen ja puolueiden viestintä. *Kommunikatiivinen funktio* koskee yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteita. Tämä liittyy esimerkiksi viihteeseen ja median human interest -aiheisiin, erilaiseen seura- ja yhdistystoimintaan ja elämäntavallisten liikkeiden toimintaan. *Ekspressiivinen funktio* palvelee yksilöllisen itseilmaisun – niin

yhteiskunnallisen kuin esteettisen ja tieteellisenkin – tavoitteita. Tätä palvelevat esimerkiksi yleisönosastokirjoitukset, internet-chattailu, tekstiviesteily ja erilaiset taideharrastukset.⁵

Mediavälitteisen julkisuuden ja arkijulkisuuden välinen suhde on kompleksinen ja historiallisesti muuttuva. Kun mediajulkisuus alkoi kehittyä 1800-luvulla, siitä tuli nopeasti arkijulkisuuden välttämätön ja korvaamaton lähde. Mediajulkisuuden vaikutus arkijulkisuuteen vaihtelee huomattavasti yksilöiden ja yhteiskuntaryhmien välillä, koska näiden kyvyt arvioida mediajulkisuuden esityksiä kriittisesti vaihtelevat suuresti. Periaatteessa jokainen yksilö omaksuu osana yleistä sosialisatiotaan sellaisia konventioita, joiden avulla hän kykenee tekemään rutiininomaisesti erotteluja mediajulkisuuden eri areenojen ja niiden esityksissään soveltamien sääntöjen välillä. Tämän erottelukyvyn pohjalta hän kykenee, tai hänen oletetaan kykenevän, arvioimaan kriittisesti eri media-areenojen esittämiä totuus- ja pätevyysväitteitä.

Yksilöt ja yhteiskuntaryhmät eroavat kuitenkin toisistaan kriittisen arviointikyvyn suhteen. Piere Bourdieuta (1984) seuraten voidaan esittää, että (jos yksilölliset kompetenssierot jätetään huomiotta) mitä korkeampi koulutustaso, sitä paremmin yksilö kykenee tekemään eron eri areenojen ja niiden totuutta ja pätevyyttä koskevien väitteiden välillä; ja päinvastoin, mitä alhaisempi koulutustaso, sitä vaikeampaa yksilölle on erottaa faktan ja fiktion, mainoksen ja uutisen, taideesityksen ja viihteen välistä rajaa ja arvioida kriittisesti poikkeavien totuus- ja pätevyysväitteiden relevanssia.

3) Kuten edellä on esitetty, **ydinjulkisuudet** muodostuvat normiyhteisöjen sisäisten esisopimusten perustalle. Esisopimukset voivat olla joko julkilausumattomia, kuten sukulaisuuden ja perheenjäsenyyden myötä omaksutut, tai julkilausuttuja, kuten vapaissa yhdistyksissä. Ydinjulkisuuksien kattava määrittely on hankalaa, koska ne voivat esiintyä niin monissa muodoissa: Jotkut ydinjulkisuudet ovat *suljettuja*, mikä tarkoittaa, ettei niiden toiminnasta ole mitään julkisia tietoja (kuten esimerkiksi yritysten johtokuntien tai maan hallituksen työryhmien toiminnasta); jotkut ovat lisäksi myös salaisia, mikä tarkoittaa sitä, että niiden olemassaolosta ei ole tai ei pitäisi olla mitään julkista tietoa (kuten esimerkiksi monet vaikuttamis- ja painostusverkostot talouselämän ja poliitikkojen välillä). Jotkut ydinjulkisuudet ovat *periaatteessa avoimia*, mutta käytännössä suljettuja, koska niihin osallistuminen edellyttäisi sellaisen erikoisalan käsitteistön hallintaa, joka on vain "sisäpiiriläisten" hallussa; tämä sulkee muut käytännössä ulkopuoliseksi (esimerkiksi monet asiantuntijaryhmät ja tutkijayhteisöt). Jotkut ydinjulkisuudet ovat olemassa *virallisesti ja julkisesti* siten, että niiden toimintaa voidaan havainnoida ja analysoida (kuten esimerkiksi urheiluseurat ja asukasyhdistykset). Jotkut ydinjulkisuudet ovat vain *epävirallisia verkostoja*, jotka perustuvat satunnaisiin kontakteihin, puhelinsoittoihin tai sähköpostiviesteihin, eikä niitä voida helposti havainnoida ja tutkia (esimerkiksi yhteydet paikallispoliitikkojen, pankinjohtajien ja journalistien välillä).

Ydinjulkisuuksien ja mediavälitteisen julkisuuden välisten suhteiden kannalta on korostettava, että kaikki esitykset mediajulkisuuden eri areenoilla ovat jonkin ydinjulkisuuden toiminnan tulosta. Aiheet, lähestymistavat, esittämisen keinot ja ehdotettu tulkinta ovat kaikki tulosta valintaprosessista, joka perustuu ydinjulkisuuden toimintaan. Alustavasti voimme viitata goffmanilaiseen taka- ja etunäyttämö -metaforaan (ks. Goffman 1959), jossa ydinjulkisuus esittää takanäyttämöä ja mediajulkisuus etunäyttämöä. Ennen kuin voimme havainnoida esitystä mediajulkisuuden näyttämöllä, näyttämön takana on tehty arvaamaton määrä näkymätöntä työtä – harjoittelua ja valintaa, jonka määrää voimme vain arvalla

mutta emme voi tietää. Näyttämön takaisen prosessin tavoitteena on, että ydinjulkisuuden muodostava normiyhteisö voisi ennalta määritellä, miten mediajulkisuuden esitykset vastaanotetaan ja tulkitaan.

Ydinjulkisuuksille on ominaista, että joillakin niistä on suurempi pääsy mediavälitteisen julkisuuden areenoille kuin muilla, toisin sanoen joillakin normiyhteisöillä on etuoikeuksia julkiseen esiintymiseen. Siten kilpailutilanteessa etuoikeutetut yhteisöt voittavat useammin kuin muut. Jos voidaan havaita, että tämä johtaa joidenkin ydinjulkisuuksien (tai normiyhteisöjen) systemaattiseen sulkemiseen mediajulkisuuden areenoilta, voidaan epäillä rakenteellista vinoutumaa. Esimerkkinä tästä ovat esimerkiksi useat ympäristöjärjestöt (Greenpeace) ja globalisaatiota vastustavat liikkeet, joiden julkisuuskuva suodattuu usein muiden, niihin kriittisesti suhtautuvien normiyhteisöjen muodostamien ydinjulkisuuksien tulkinnan pohjalta.

Rakenteellisesti ulossuljetut ydinjulkisuudet voivat, voimavaroistaan riippuen, rakentaa *vasta- ja vaihtoehtoisia julkisuuksia* (ks. Kivikuru 1996). Vastajulkisuudet tähtäävät haastamaan hallitsevan mediajulkisuuden harjoittamalla julkista kritiikkiä itselleen tärkeillä areenoilla ja itselleen tärkeissä kysymyksissä käyttäen niitä keinoja, jotka heillä on käytettävissään – mielenosoituksia, lehdistötiedotteita, lehtolehtisiä, julkisia kokouksia ja vetoamuksia. Vaihtoehtojulkisuudet puolestaan perustuvat siihen, että niiden takana olevat normiyhteisöt vetäytyvät hallitsevan kansallisen julkisuuden ulkopuolelle ja pyrkivät rakentamaan omaksumiensä arvojen mukaisen vaihtoehtoisen elämäntavan ja sille ominaisen julkisuuspiirin, joka tähtää riippumattomuuteen vallitsevasta ympäröivästä järjestelmästä. Jälkimmäisestä ovat esimerkkinä omavaraisuuteen tähtäävät elämäntapayhteisöt.

Vastajulkisuuksien ongelmana on, että yleensä niiden takana olevat normiyhteisöt kykenevät toimimaan vain sillä mediajulkisuuden areenalla – kuten esimerkiksi ympäristöpolitiikkaa tai Suomen NATO-politiikkaa käsittelevällä – jonka esityksiin heidän kritiikkinsä kohdistuu. Muihin areenoihin nähden normiyhteisöillä ei ole juurikaan sanottavaa eikä myöskään vaikutusvaltaa. Toisin on hallitsevien normiyhteisöjen ja niiden ydinjulkisuuksien suhteen: vaikka ne keskittävät vaikutuksensa tietylle areenalle, ne ovat yleensä yhteyksissä sellaisiin normiyhteisöihin, jotka operoivat muilla mediajulkisuuksien areenoilla. Esimerkiksi ympäristöpolitiikasta päättävät tahot ovat läheisesti tekemisissä teollisuus- ja kauppa- sekä finanssipolitiikan päättäjien kanssa. Suomen NATO-politiikka kiinnostaa paitsi turvallisuuspoliittista eliittiä – poliitikkoja, sotilaita, diplomaatteja – myös laajasti teollisuuden ja ulkomaankaupan johtoa.

Nämä eri ydinjulkisuuksia ja niiden takana olevia normiyhteisöjä yhdistävät yhteydet ja verkostot luovat sen mediavälitteisen julkisuuden kokonaisuuden, jota voidaan kutsua kansalliseksi julkisuudeksi. Vasta- ja vaihtoehtojulkisuuksien kannalta ongelmana on, että koska ne on suljettu tai ne ovat itse sulkeutuneet näiden verkostojen ulkopuolelle, ne eivät myöskään saa esityksilleen sitä tukea ja legitimitteettiä, jota kunkin areenan hallitsevat normatiiviset yhteisöt saavat muiden areenojen takana olevilta ydinjulkisuuksilta. Siten esimerkiksi metsä- ja puunjalostusteollisuuden ympäristöpoliittiset kannanotot saavat lähes automaattisesti tukea valtiovarainministeriöltä sekä kauppa- ja teollisuusministeriöltä. Tällä tavalla vasta- ja vaihtoehtojulkisuudet jäävät usein ”yhden asian” ja yhden areenan julkisuuksiksi, eivätkä saa paikkaa osana ”aitoa” tai orgaanista kansallista julkisuutta – tai paremminkin: ne suljetaan yhteisen kansallisen julkisuuden ulkopuolelle, ne määritellään epäkansallisiksi.

Vastajulkisuuden tilaisuus koittaa silloin, kun sen kritiikki saa vastakaikua eliitin sisäisistä ristiriidoista. Esimerkiksi ympäristönsuojelukysymyksissä on usein

käynyt niin, että ympäristöjärjestöt ovat saaneet tukea ympäristöministeriöstä – kuten esimerkiksi Natura-ohjelman yhteydessä – mikä on laajentanut keskustelun piiriä ja muuttanut ainakin hetkellisesti kansallisen julkisuuden tasapainoa. Vastaavasti NATO-keskustelussa Suomen jäsenyyteen kriittisesti suhtautuvat voimat ovat saaneet tukea poliittisen ja sotilaallisen eliitin sisältä asiantuntijapuheen- vuoroista ja arvovaltaisista lausunnoista, jollaisia esittivät syksyllä 2002 esimerkiksi EU:n sotilasasioista vastaava kenraali Gustav Hågglund sekä EU:n julkisuusasia- mies Jacob Söderman.

Tavoitteeksi pluralistinen julkisuus?

Ihannetilaa voidaan kutsua pluralistiseksi julkisuudeksi. Se perustuu kunkin areenan suhteellisen autonomisuuden kunnioittamiseen siten, että sen esitysten arvioimiseen sovelletaan nimenomaan sille ominaisia totuudellisuuden ja pätevyyden kriteerejä. Areenojen välinen kanssakäyminen perustuu näiden eroavuuksien huomioonottamiselle. Tällöin areenojen väliset hierarkkiset suhteet voidaan ymmärtää ”työnjaollisiksi” vaatimuksiksi.

Tämän mukaisesti suurimman uhkan pluralistiselle julkisuudelle muodostaa se, että yksi tai useampia ydinjulkisuuksia muodostavaa normiyhteisöä laajentaa vaikutustaan alkuperäisen areenansa yli useammille mediajulkisuuden areenoille ja alkaa käyttää koordinoitua määrittelyvaltaa useammilla julkisuusareenoilla yhtäaikaaisesti. Tämä merkitsee areenojen autonomisuusperiaatteen loukkaamista. Mitä useampia areenoja yksi normiyhteisö hallitsee ja mitä tärkeämmällä sijalla ne ovat areenojen hierarkiassa, sitä lähempänä yhteiskunta on totalitaarista julkisuutta. Voidaan esimerkiksi sanoa, että Natsi-Saksassa yksi kansallissosialistien menestyksen avaimia oli, että he hallitsivat kansallisen julkisuuden kaikkia areenoita – poliittista, taloudellista, kulttuurista, viihteellistä jne. Kaikki vasta- ja vaihtoehtojulkisuudet suljettiin väkivaltaisesti kansallisen julkisuuden ulkopuolelle ja tuhottiin. Sama tendenssi liittyy kaikkiin totalitaarisiin hallintojärjestelmiin. Myös Suomen julkisuuden historiaa 1920- ja 1930-luvuilla voidaan tutkia tästä näkökulmasta (ks. esim. Sevänen 1994; Sevänen 1997). Samansuuntaisia autoritaarisen julkisuuden kehityslinjoja voidaan löytää vaikkapa tämän päivän Italiasta.

Pluralistinen julkisuus puolestaan perustuu julkisuusareenojen autonomian kunnioittamiselle. Vaikka mediajulkisuuden areenojen välillä on väistämättä vuorovaikutusta ja vaikka ydinjulkisuuksien takana olevien normiyhteisöjen kesken on väistämättä henkilöiden ja sosiaalisten ryhmien muodostamaa päällekkäisyyttä – samat ihmiset vaikuttavat useissa eri areenojen takana olevissa ydinjulkisuuksissa – mikään normiyhteisö ei yritä valloittaa kaikkia kansallisen julkisuuden areenoja.

Löytyykö tästä aineksia suomalaisen 2000-luvun julkisuuden arvioinnille?

Viitteet

- 1 Avaintekstinä julkisuuden tutkimuksessa toimii edelleenkin Jürgen Habermasin julkisuuden historiallista rakennemuutosta koskeva *The Structural Transformation of the Public Sphere* (alk. *Strukturwandel der Öffentlichkeit*), joka julkaistiin alkujaan saksaksi jo vuonna 1962 (Habermas 1989).
- 2 Jatkossa käytän normatiivis-ideaalisesta lähestymistavasta lyhyempää muotoa normatiivinen. Samaten seuraavaksi esiteltävä deskriptiivis-empiirinen saa lyhyemmän muodon deskriptiivinen.

- 3 Tässä suhteessa Suomen Akatemian vuonna 2001 päätyneen tutkimusohjelman ”1990-luvun alun taloudellinen kriisi Suomessa” osaprojekti ”Näin media sen näki, näin kansa sen koki” on tuonut runsaasti uutta teoreettisesti kiinnostavaa aineistoa. (Ks. esim. Kantola 2002; Kivikuru 2002.)
- 4 Erotan tässä julkisuuspiirin ja areenan käsitteet siten, että julkisuuspiiri muodostuu henkilöistä, areena puolestaan rakentuu aiheiden ympärille.
- 5 Funktioiden alustava erottelu tähtää yritykseen kehittää ja parannella Habermasin teoksessaan *Knowledge and Human Interests* (alk. *Erkenntnis und Interesse*, 1968) esittelemää tiedonintressiteoriaa (Habermas 1987). Kehittäely on kuitenkin vasta alussa.

Kirjallisuus

- Alapuro, Risto (1988)
State and Revolution in Finland. Berkeley: University of California Press.
- Archibugi, Daniele, David Held & Martin Köhler (toim.) (1998)
Re-imagining Political Community: Studies in Cosmopolitan Democracy. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, Pierre (1984)
Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste (alk. La distinction: critique sociale du jugement, käännös Richard Nice). London: Routledge and Kegan Paul.
- Braman, Sandra & Annabelle Sreberny-Mohammadi (toim.) (1996)
Globalization, Communication and Transnational Civil Society. New Jersey: Hampton Press.
- Burger, Thomas (1989)
Translator's note. Teoksessa Habermas, Jürgen The Structural Transformation of the Public Sphere. Cambridge: Polity, xv–xvi.
- Calhoun, Craig (toim.) (1992)
Habermas and the Public Sphere. Cambridge (Mass.): MIT Press
- Calhoun, Craig (2002)
Imagining solidarity: Cosmopolitanism, Constitutional Patriotism, and the Public Sphere. *Public Culture* 14:1, 147–171.
- Curran, James (2000)
Rethinking Media and Democracy. Teoksessa Curran, James & Gurevitch, Michael (toim.) *Mass Media and Society*. Third Edition. London: Arnold, 120–154.
- Dahlberg, Lincoln (2001)
Extending the Public Sphere through Cyberspace: The Case of Minnesota E-Democracy.
http://www.firstmonday.dk/issues/issue6_3/dahlberg/. Luettu 3.6.2002.
- Dawahare, Michael D. (2000)
Civil Society and Lebanon: Toward Hermeneutic Theory of the Public Sphere in Comparative Study. Parkland (Fl.): Universal Publishers.
- Elster, Jon (toim.) (1998)
Deliberative Democracy. Cambridge: Cambridge University Press.
- Esposito, John L. & Francois Burgat (Toim.) (2002)
Modernising Islam: Religion in the Public Sphere in Europe and the Middle East. London: C.Hurst & Co.
- Garnham, Nicholas (1990)
Capitalism and Communication: Global Culture and the Economics of Information. London: Sage.
- Glasser, Theodore (toim.) (1999)
The Idea of Public Journalism. New York: Guilford Press.
- Goffman, Erving (1959)
The Presentation of Self in Everyday Life. New York: Doubleday.
- Gutman, Amy (toim.) (1994)
Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition. New Jersey: Princeton University Press.
- Habermas, Jürgen (1987)
Knowledge and Human Interests (alk. Erkenntnis und Interesse 1968, käännös Jeremy J. Shapiro). Cambridge: Polity.
- Habermas, Jürgen (1989)
The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society (alk. Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft 1962, käännös Thomas Burger ja Frederick Lawrence). Cambridge: Polity.
- Habermas, Jürgen (1997)
Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy (alk. Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und das demokratischen Rechtsstaats 1992, käännös William Rehg). Cambridge: Polity.
- Hague, Barry N. & Brian D. Loader (toim.) (1999)
Digital Democracy: Discourse and Decision Making in the Information Age. London: Routledge.
- Heikkilä, Heikki (2001)
Ohut ja vankka journalismi: kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla. Tampere: Tampere University Press.
- Hoexter, Miriam, Eisenstadt, Shmuel N. & Levtzion, Nehemia (toim.) (2002)
The Public Sphere in Muslim Societies. New York: State University of New York Press.

- Kantola, Anu (2002)
 Markkinakuri ja managerivalta: Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Helsinki: Loki-kirjat.
- Karvonen, Erkki (1999)
 Elämää mielikuvayhteiskunnassa: Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Keane, John (1984)
 Public Life and Late Capitalism: Toward a Socialist Theory of Democracy. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keane, John (1998)
 Civil Society: Old Images, New Visions. Cambridge: Polity.
- Kivikuru, Ullamaija (toim.) (1996)
 Kansa euromyllyssä: journalismi, kampanjat ja kansalaisten mediamaiset Suomen EU-jäsenyysprosessissa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kivikuru, Ullamaija (toim.) (2002)
 Laman julkisivut. Media, kansa ja eliitti 1990-luvun talouskriisissä. Helsinki: Palmenia.
- Kleinstüber, Hans J. (2001)
 Habermas and the Public Sphere: From a German to a European Perspective. *Javnost – The Public* 8:1, 95–108.
- Koivisto, Juha & Esa Väliiveron (1996)
 The Resurgence of the Critical Theories of Public Sphere. Teoksessa Hakala, Sinikka, Sondermann, Klaus & Uusitupa, Timo (toim.) *Mutta missä on yhteiskunta?* Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lin, Lihyun (1997)
 The Transformation of Press-State Relationships in Taiwan 1945–1995. Doctoral Thesis. Centre for Communication and Information Studies, University of Westminster.
- Macedo, Stephen (toim.) (1999)
 Deliberative Politics: Essays on Democracy and Disagreement. New York: Oxford University Press.
- Melton, James Van Horn (2001)
 The Rise of the Public in Enlightenment Europe. Cambridge: Cambridge University Press.
- Naregal, Veena (2001)
 Language Politics, Elites and the Public Sphere: Western India Under Colonialism. London: Anthem Press.
- Nieminen, Hannu (1997)
 Communication and Democracy: Habermas, Williams and the British Case. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Nieminen, Hannu (2000)
 Hegemony and the Public Sphere: Essays on the Democratisation of Communication. Turku: University of Turku.
- O'Donnell, Susan (2001)
 Analysing the Internet and the Public Sphere. *Javnost – The Public* 8:1, 39–58.
- Orsini, Francesca (2002)
 The Hindi Public Sphere 1920–1940: Language and Literature in the Age of Nationalism. New Delhi: O.U.P. India.
- Peters, John Durham (1993)
 Distrust of representation: Habermas on the public sphere. *Media, Culture and Society* 15:4, 541–571.
- Poster, Mark (1995)
 CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere.
<http://www.humanities.uci.edu/mposter/writings/democ.html>. Luettu 3.6.2002.
- Sassi, Sinikka (2000)
 Verkko kansalaisyhteiskunnan käytössä. Tutkimus Internetistä ja uusista politiikan muodoista. *Viestinnän julkaisuja* 3. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Sayer, Andrew (2000)
 Realism and Social Science. London: Sage.
- Scannell, Paddy (1996)
 Radio, Television and Modern Life: A Phenomenological Approach. Oxford: Blackwell.
- Sevänen, Erkki (1994)
 Vapauden rajat. Kirjallisen tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918–1939. Helsinki: SKS.
- Sevänen, Erkki (1997)
 Ensimmäisen tasavallan poliittinen tilanne ja kirjallisen älymystön toimintastrategiat. Teoksessa: Karkama, Pertti & Hanne Koivisto (toim.) *Älymystön jäljillä*. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Helsinki: SKS, 33–63.
- Sunstein, Cass (2002)
 Republic.com. Princeton: Princeton University Press.
- Tapper, Helena (toim.) (2000)
 Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan. Helsinki: Palmenia.
- Toulouse, Chris & Timothy W. Luke (toim.) (1998)
 The Politics of Cyberspace. New York: Routledge.
- Uimonen, Risto (1992)
 Julkisuuspelejä. Imagonrakennus politiikassa. Helsinki: WSOY.